

nat dila munfe coborit, cu colac de griu curat togmnit, de soare insorit, cu zin stropit, cu mair mairuit, de domni sfatului iubit, de batrini satului cinstit, de oameñ omeñit, cu zin stropit, de toț domni cinstit, și de toț omenit.“

csepegtetve, krizmaolajjal megbérmálva, a tanács urai által megszeretve, a község öregjei által tisztelve, az emberek által tisztelve, borral megesepegtetve, az összes urak által tisztelve és az összes emberek által tisztelve.“

Egy más változata. A javas elővesz egy tehéntrágyát és azt három részre osztja. Mindegyik részbe tesz 3—3 követ. Az így elkészített trágyadarabokat felviszi a padlásra és a kémény mellé helyezi. Mindegyik trágyadarabra tesz egy fazekat és mondja :

„Sfintă Maică Precistă, cind or scoafe cloștile acește pui, atunēi și niče atunē sã nu-i poată strica și sã nu-l poată țipa, și sã nu poată fače cu iel ñimic. Cind or scoafe cloștile aișfe pui, atunē și niče atunē sã nu mã poată țipa pe miñe.“

„Ó Szűz Mária, a mikor ezek a kotlók csirkét fognak kikeltetni, akkor, de még akkor se tudjanak nekem rontani, engemet eldobni és velem valamit csinálni. A mikor ezek a kotlók csirkét fognak kikeltetni, akkor, de még akkor se tudjanak engemet eldobni.“

Filimon Auril.

NÉPKÖLTÉSNET ÉS NÉPZENE.

Pótlék a zoborvidéki népszokásokhoz.¹

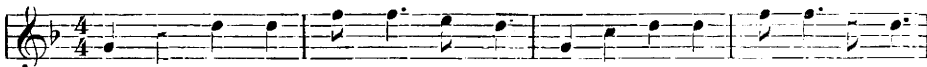
(Második közlemény.)

III. Szentiváni énekek.

(Tót szöveggel.)²

1.

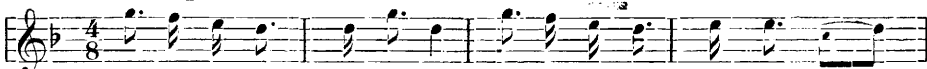
Lassan.

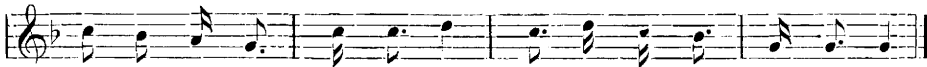
1. Pred do - meč - kom za - hra - deč - ka, Vtom zah-rad-ku fi - a - leč - ka

¹ Az első közleményből (Eth. 1913. 114. l.) kimaradt még ez a Vicsápról való magyar kiéneklő dal:

Lassú tánczlépésben.

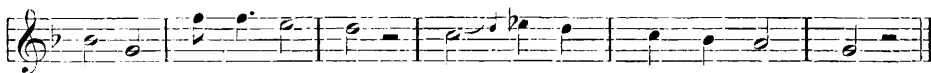
Sü - rö er - dő, ma - gos gát, Hup - ka Rú - zsi u - gord át,

De te, Ja - no, ne tró - bád, Csók - ra ter - mett sze - med, szád.

Ezzel együtt a vicsápi szentiváni hagyomány összesen három dallamból áll; közülök egy magyar, egy vegyes és egy tót szövegű.

² A nyelvhatáron általános jelenség, hogy dalt akkor is átvesznek egymástól a szomszédos népek, mikor egymás nyelvét nem is beszélik. Az itt közölt tót szövegek közül csak a szalakuszit és pereszlényit jegyeztem le tótoktól, a többi magyar községekben, magyaroktól, a kik tótul csak tökéletlenül, vagy sehogyse tudnak. Innen van,

Roz - ma - ring ze - le - ny, E j, še - cek do - slá - pa - ny.

2. Ked' sa chlapci dozvedeli,
Na rozmaring chodievali.
Rozmaring zelený,
Ej šecek doslápaný.

3. Hned ty chlapci ne meškali,
Boženikom vedet dali,
Aby pohladali,
Ej, de sa chlapci mladý.¹

Vicsápon is 20—30 esztendeje, hogy utoljára raktak szentiván-tüzét, a hozzátartozó énekekből ezt a hármat tartotta fenn az öregebbek emlékezete.

(Vicsápapáti, Nyitra vm.)

2.

A zaborvidéki magyarokkal szomszédos tót községekben nem mindenütt ismerik a szokást. A hol ismerik, a hozzávaló dalok épség, terjedelem, változatoság és szertartásos jelentőség tekintetében nem érik el a magyar maradványokat. Általában ugyanezt mondhatjuk a más vidékről följegyzett és a „Slovenské Spevy“-ben közölt tót szentiváni énekekről is. Így tehát ennek — általános vélemény szerint — a szlávágtól átvett szokásnak fejlettebb alakja maradt volna fenn a magyaroknál, mint a tótoknál. Azonban ma még sem a magyar, sem a tót anyagot nem tarthatjuk elég teljesnek arra, hogy belőle pontosan megállapíthassuk a kettő közti viszonyt.

Egyelőre három tót községből származó hat dallamot mutathatok be. Közülök öt merőben elütő a magyaroktól, a hatodik a vicsápi vegyes szövegűnek változata. Csehíben magyaroktól hallottam a közeli Lapásgyarmaton szokásos éneket:

O sva - tom Já - nem hned mo - si ho - re stat,
cim do - le lah - ne,

A o vá - no - cáh dob - re nám bo - lo mi - lým spat.²
Od dl - hí no - cáh

(Lapásgyarmat, Nyitra vm.)

hogy a tót szöveg néhol romlott. Legnagyobb a tót nyelvismeret Vicsápon (ma: Vicsápapáti; 1226 magyar, 113 tót lakossal; tót nevek régibb beolvadást is sejtetnek). Itt följegyeztem — magyaroktól — egy egész sor tót dalt, melyek a szomszédos tót községekben ismeretlenek, tehát messzebből kerültek. Magyarázatul felhozták, hogy régebben, mikor még sarlóval arattak, a legkisebb vicsápi gazdának is volt tót aratója, legalább egy. Azokról maradhatott egy részük, más részük talán a beolvadt tótsággal jött.

¹ Fordítása: | 1. A ház előtt kertecske | A kertecskében violácska | Zöld rozmaring | Ej, mind le van taposva! | 2. Mikor a legények megtudták Odajártak rozmaringért. | Zöld rozmaring stb. | 3. Nem is késlekedtek a legények | Az esküdteknek tudtul adták, | Hogy kutassák fel, | Hova lettek az ifjú legények (a tettesek?).

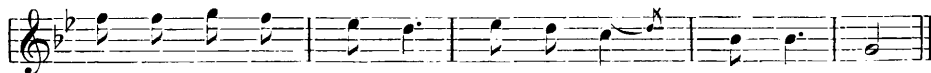
² Fordítása: (a szöveg romlottnak látszik) Szentivánkor, alig feksziünk le, mindjárt föl kell kelni. Karácsonykor, hosszú éjszakákon, jó volna kedvesünkkel hálni. (?)

3.

A Menyhével határos Szalakuszon fiatal lányok rakják a tüzet, s az alábbi két dalt mondják mellette:

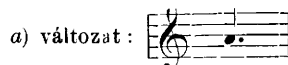
I. *Mérsékeltten.*

1. Pod - te chlap - ci pod - te, rá - da vác ěa - ká - me,

Za - lož - te nám oh - na nech sa za - hri - vá - me.

2. Založte nám ohna, ohna širokého,
Napečeme při ňom chleba visokého.

II. *Lassan.*

1. A - ny va - ši¹ a - ny viš - ši od ta - ni - ra,
Bu - de dob - rý, bu - de dob - ry, pre fra - ji - ra.

2. Kerá divka na náš ohen ne prišla,
Tá ne ráda pec frajera opustá

3. Tá Holbajkiná na náš ohen ne prišla
Tá ne ráda pec frajera opustá.²

Holbajkina egyik lány neve. Ezt a versszakot addig ismétlik, míg valamennyi lány neve sorra kerül. A kicsiny zsellérfaluban sok nincs s így az egész mulatságnak hamar vége szakad.

Az I. dallamra éneklük még ezt a szöveget is, különösen Szentiván előtti hónapokban:

1. Keby mi len prišol Svatho Jána večer,
Keby mi donesol ričicu ěrešen.
2. Ričicu ěrešen, jeden koš koláčom,
Aby mala ěo dat, tým mojím vohláčom.
3. Ěresnička višna, já som k tebe prišla,
Keď sa já ne vydám, bodaj si ti viškla.
4. A keď sa já vydám, bodaj si rodila,
Ne jedna panenka k tebe by chodila.
2. Ne jedna panenka, ne jeden mladeneč,
Kerý hu ovede o zelený vehec.³

(Szalakusz, Nyitra vm.)

¹ = väšši.

² Fordítása: I. 1. Jertek legények, jertek, örömmel várunk, | Rakjatok nekiünk tüzet, hadd melegedjünk. | 2. Rakjatok nekünk tüzet, széles tüzet | Sütünk annál magas kenyeret. II. 1. Sem nagyobb, sem magasabb a tányérnél | Jó lesz, jó lesz szeretőnknek. | 2. A mely lány nem jött ide a tűzünkhöz | az nem szívesen hagyja ott szeretője kemenczéjét | 3. Holbajkina nem jött ide tűzünkhöz | Ő nem szívesen hagyja ott szeretője kemenczéjét.

³ Fordítása: 1. Bárcsak eljönne már Szentiván estéje | bárcsak hozna nekem egy

4.

I.

1. Vy - lo - ži - li Pre - se - ra - ni ko - ry - to,
Hru - šo va - ni ne ve - de - lí čo je to.

2. Ideme mi Svatmu Jána putuvat,
Budu nám tam šnorovački kupuvat.¹

A dallamnak változata :

II.

a

1. Za - lo - ži - li sme si, za - lo - ži - li sme si

a) Változat.

oh - nič - ka jas - né - ho.

2. Pri ňom sa dohrivá,
Pri ňom sa dohrivá
Moc ľudu krásného.

6. Čo by mi doňesol,
Čo by mi doňesol
Plný koš čerešen.

3. Skapali rukavce,
Skapali rukavce
Na zelený hadbáb.

7. Faralové kravy,
Faralové kravy
Do kolená hnojá.

4. To že ich ukradol,
To že ich ukradol
Ten Petriko Čamlák.

8. Čo im ne vykydá,
Čo im ne vykydá
Gulás krivonohý.

5. Keby mi len prišol,
Keby mi len prišol
Svatho Jána večer.

9. Zarodeli višne,
Zarodeli višne
pre tý divki pišné.

rosta cseresnyét. | 2. Egy rosta cseresnyét, egy kosár kalácsot, | Hogy legyen mit adnom kérőimnek. | 3. Cseresnyefa, meggyfa, hozzád jöttem | Ha férjhez nem megyek, bárcsak száradnál ki. | 4. És ha férjhez megyek, bárcsak gyümölcsőznél | Akkor nem egy kis lány járogatna hozzád. | 5. Nem egy kis lány, nem egy legény, | a ki őt megszabadítja a zöld koszorútól (= elveszi).

¹ Fordítása: A pereszlányiak kirakták a teknőt | A hrusóiak (Körtvélyes szomszéd-falu) nem tudták mi az. | 2. Elmegyünk mi Sz. Jánoshoz búcsút jární, | Ott majd vesznek nekünk pruszlikot.

10. Zarodeli druhé,
Zarodeli druhé
Pre ty samodruhé.

11. Olovený hrniec,
Olovený hrniec
Stribolná pokrývka.

12. Za grajcar mládenec,
Za grajcar mládenec
Za sto zlatý ďivka.

A tűztől hazajövet :

III. a.....

Ke - rá   ďiv - ka   na náš   o - hen   ne   priš - la,¹
Ne - rá   da - by   pec, oh   nis - to   ob - iš - la.

a) vagy:

(Pereszlény, Nyitra vm.)

Feltűnő sajátosság a tót szövegben a csúfalkodó hajlandóság. A vicsápi: moslékot etet a legényekkel, a pereszlényi: ingtolvajt, lusta bérest, megesett lányt emleget s a szalakuszival együtt a távolmaradtakon gúnyolódik. Ennek némi nyoma a magyar szövegeken is akad, de még nem mint szerves rész, csak mint vulgaris variáns, ráduplázó nevetető rim, egy-egy komoly sorra. Pl: „Rengő alá rengő — üssön meg a menykő“ „Roppan gyívó mogyoró — Király Josko nagym...ó“. — Sőt adat van rá, hogy efféléket inkább az ünneprontók kiabálnak közbe, fiúk, legények, a kik lármával, dobálással igyekeznek zavarni a résztvevőket. (Tudniillik abban az egynéhány községben, a hol egyházi és világi hatóság még békén hagyja őket). Ettől egy lépés csak, hogy a résztvevők maguk is felkapják a gúnyolódást.

Azonfelül megtörténik, úgy látszik egyre gyakrabban, hogy a bevallott és elismert jegyespárokon felül kiéneklük a hirbehozott, elhagyott leányokat is. Ilyen módon alakul az egykori komoly, szertartásos, szép ünnep² banális tréfálkozásá, egyre vaskosabb, sőt durva gúnyolódássá.

¹ II. Fordítása: 1. Gyujtottunk mi | Gyujtottunk mi | Tiszta tüzeceket. | 2. A mellett melegedik | Sok gyönyörű nép. | 3. Elveszett a féling | Zöld selyem varrással | 4. Azt mondják ellopta | Csamlák Péter. | 5. Báresak eljönne már | Szent János estéje | 6. Hogy hozna nekem | Teli kosár cseresnyét. | 7. A pap tehenei | Térdig trágyában. | 8. Mért hogy ki nem hánya | Görbelábú gulyás? | 9. Megérett a meggy | A kevély lányoknak. | 10. Megérett a másik(?) | A terhes lányoknak. | 11. Ólomfazék | ezüstből a födele | 12. Egy krajezár a legény | Száz forint a leány.

III. 1. A mely lány a mi tűzünkhöz ki nem jött | Nem szívesen jár a kemence, a tűzhely körül.

² Mert ilyen emléket őriznek róla az öregebbek mindenütt. Több helyt nyomatókosan hangsúlyozták, hogy a szentiváni ének nem „világi“. Az „istenes“-től, a mi a világinak ellentéte, abban különbözik, hogy nincs templomhoz, egyházi szertartáshoz kötve, mintegy középtű áll a kettő közt.

A szentiváni ünnep ezirányú fejlődésében (azaz pusztulásában) a zaborvidéki tót változat már előbbre van, mint a magyar; de van magyar példa egy még későbbi stádiumra: mikor a prózában rögtönzött gúnyolódás már a dallamot, verset is kiszorította s az ünnep egykori jelentésének alig van valami halvány nyoma. Ez a hontmegyei sz.-györgynapi tűzgyújtás.

Hont megyében a Szikinceze völgyén Zalabától fel Füzesgyarmatig minden községben él még ez a szokás. Kétségtelen, hogy a sz.-ivánnapi ünnep maradványa; valahogyan áttolódott Szent György napjára.

Április 23-án este kimegy a fiatalság szokott helyére, megrakja a tüzet. Átugrásról már nincsen szó, azonban két legény közt a következő párbeszéd folyik:

1. „Pulövi Sz. György.“

2. „Ne löjj.“¹

1. „Mit ígérsz?“

2. „Csudálatos esetet.“²

1. „Ugyan mi lehet az?“

2. Elmond valami évközben megesett furcsa, nevetető dolgot, nevet nem említ, mégis tudja mindenki, kin esett meg. Pl.: „az egyszeri asszony megfőzte a gatyát káposztának“. Vagy: „az egyszeri asszony nadrággal támasztotta alá a dunnát“. Erre:

Mindnyájan: (nagy sikoltozás és nevetés közben)

„Szégyen gyalázat.“

Mikor a „csudálatos eset“-ből kifogytak, rákerül a sor a házасításra, úgy mint másutt a szentiváni ének során. Ekkor a párbeszéd így alakul:

1. „Pulövi Sz. György.“

2. „Ne löjj.“

1. „Mit ígérsz?“

2. „Egy szép lányt.“

1. „Kit s kinek?“

2. „Lipták Esztert Pető Gézának.“

Mind: „Jó lesz, jó“.

Így folytatják, míg van kit összeházasítani.

Hogy mennyire fél mindenki a Sz. Györgynaptól, ha van valami a rovásán, mutatja ez a szólás: „megálljon kè, maj kilövetem Sz.- Györgynapkor“. S úgy látszik, az ártatlan tréfa határán túl is elmennek a „kilövők“; legalább Zalabán már egynéhány becsületsértési per lett a multság következménye. Emiatt újabban el is kezdik hagyogatni.

Úgy lehet, ez a körülmény a Zoborvidéken is sietteti majd a szentiváni ének pusztulását, ha ugyan nem végez vele egy pár évtized alatt az, a mi hatalmasabb szolgabírák, papok tilalmánál s a mi még tán sohasem esett neki a népnek olyan hirtelen, olyan kiforgató erővel, mint manapság az új idők szele.

Kodály Zoltán.

¹ Füzesgyarmat:

„Lövöm a Sz. Györgyöt.“

„Ne lödd“.

² Füzesgyarmat: „Szép hírt“.